

LÃNH THỔ VÀ NỀN CHÍNH TRỊ TOÀN CẦU

Nguyễn Cao Quyền

Sự xuất hiện của mẫu hình quốc gia-nhà nước (nation-state) và sự bao gồm tất cả những nền văn minh vào một hệ thống liên quốc gia đã tạo nên một thế giới được phân chia làm hai lãnh vực: thế giới bên trong (the inner world) là thế giới của những vấn đề chính trị trong lãnh thổ quốc gia, và thế giới bên ngoài (the outer world) là thế giới của những vấn đề ngoại giao, quân sự và an ninh. Tuy hai thế giới đó không tuyệt đối cách biệt nhưng chúng đã hợp thành cái nền móng trên đó các quốc gia xây dựng các định chế chính trị, luật pháp và xã hội của họ. Tình trạng này đã kéo dài hơn hai thế kỷ.

Vào những năm đầu của thế kỷ 20 sự phân cách nói trên càng ngày càng trở nên lỏng lẻo và trong sinh hoạt của thế giới nói chung nhiều tổ chức trung gian đã xen vào và đứng giữa để làm nhiệm vụ dàn xếp. Thời kỳ hiện đại là thời kỳ phi lãnh thổ hóa (deterritorialization) của các vấn đề chính trị và cai trị. Thay vào chỗ các đơn vị quốc gia người ta đã thấy xuất hiện các đơn vị vùng (regionalism) như trường hợp của Liên Âu (EU).

Từ đế quốc đến quốc gia hiện đại

Trên các bản đồ thế giới mà hiện tại chúng ta đang dùng bản đồ nào cũng ghi rõ các biên giới lãnh thổ quốc gia được thế giới công nhận. Tình trạng này không hề có trong thời cổ đại. Vào thời gian đầu của thiên niên kỷ thứ hai các nền văn minh của nhân loại đã phát triển trong tình trạng đơn lẻ. Những nền văn minh đầu tiên như văn minh Trung Quốc, Nhật Bản và Hồi Giáo, lúc đó, là những thế giới hoàn toàn bí hiểm (discrete worlds). Giữa họ cũng không hề có liên lạc hoặc quan hệ với nhau.

Bản in khắc gỗ đầu thế kỷ 17 của người Trung Quốc, được cho là để miêu tả các con thuyền của Trịnh Hòa

Lịch sử có ghi nhận chuyến hải hành của hạm đội Trịnh Hòa, khám phá Mỹ Châu trước cả Christopher Columbus, nhưng chuyến hải hành này không nhằm mục đích tìm kiếm thị trường như chúng ta có thói quen suy luận ngày nay. Phần đông những nền văn minh vào thời trước là những nền văn minh ít ai biết đến. Họ bành trướng bằng sức mạnh quân sự, xâm chiếm đất đai và thuần phục những dân tộc yếu ớt nhỏ bé hơn.

Những hệ thống đế quốc đầu tiên

Các hệ thống đế quốc đã ngự trị trong lịch sử dòng dã nhiều thế kỷ bằng kích thước lãnh thổ bao la và sức mạnh quân sự của họ. Để đạt mục tiêu phát triển, họ tích lũy và tập trung những phương tiện cưỡng bách và chiến tranh. Khi nào những khả năng này không còn nữa thì các đế quốc suy sụp và tan biến.

Đế quốc không quan tâm đến thương mại vì họ có thể tồn tại bằng sự cống nạp của các chư hầu. Họ cũng không cai trị (govern) mà chỉ ngự trị (rule). Nếu phải mô tả các đế quốc cổ xưa trên bản đồ thì rất khó có thể vẽ chính xác các vùng biên giới, vì tại các vùng này thường có sự chòng chéo với lãnh thổ của các đế quốc khác. Quyền lực chính trị và khả năng kiểm soát của các đế quốc không phát triển song hành. Vì có tình trạng này nên người dân ở những vùng biên giới xa xôi nhiều khi không còn cảm nhận thấy quyền lực của triều đình trung ương nữa.

Chế độ phân cách quyền lực tại Âu Châu thời Trung Cổ.

Tại Âu Châu thời Trung Cổ cách đây 1000 năm, người ta tấy có ba đế quốc hùng mạnh nhất: đế quốc Pháp, đế quốc Đức và đế quốc Ba Lan. Tốc độ xâm lược nhanh chóng các vùng đất xung quanh đã khiến họ nhiều khi không kiểm soát xuê các vùng đất chịu quy phục. Ví thế mà tình trạng chiến tranh liên tục xảy ra giữa các đế quốc. Trong phạm vi lãnh thổ quá mênh mông đối với sự cai trị của trung ương còn xảy ra một thực tế khác là tính độc lập tương đối của các đô thị chư hầu về nhiều mặt, đặc biệt là về mặt tài chính. Lý do là các lợi tức kiếm được từ các dịch vụ thương mại thường không phải nộp thuế cho trung ương như các vụ thầu hoạch về

nông nghiệp. Ngoài ra cũng phải kể là các dân tộc Âu Châu thời bấy giờ phần đông là theo đạo Thiên Chúa và chịu ảnh hưởng của Tòa Thánh Cơ Đốc La Mã. Lệnh của Tòa Thánh được coi như lệnh của Chúa. Tình trạng này cũng giảm bớt không ít tính độc tài chuyên chế của các vua quan, khiến người dân nói chung được dễ thở phần nào.

Quốc gia thời cận đại: tính chuyên chế tuyệt đối và sự xuất hiện của hệ thống sinh hoạt liên quốc gia.

Những phát triển đưa đến sự biến dạng dần dần của hệ thống chính trị thời Trung Cổ có thể kể ra như sau: sự đấu tranh giữa các vua chúa để giành đất lãnh thổ; sự nổi dậy của các nông dân chống lại sưu cao thuế nặng; sự phát triển của thương mại; sự lớn mạnh của các tư tưởng văn hóa chính trị thời Phục Hưng; sự tiến bộ của khoa học kỹ thuật; sự tối tân hóa vũ khí chiến tranh; sự củng cố của các nền quân chủ chuyên chế; sự bành trướng của Gia Tô Giáo; sự đấu tranh giữa Nhà Thờ và Nhà Nước.

Trong thời gian từ thế kỷ 15 đến thế kỷ 18 hai hình thái chế độ chính trị chính yếu đã ngự trị tại Âu Châu:

- hình thái quân chủ chuyên chế phát triển tại Pháp, Phổ, Áo, Nga, Tây Ban Nha, Thụy Điển;
- hình thái quân chủ lập hiến và cộng hòa được áp dụng tại Anh và Hòa Lan.

Sự khác biệt giữa hai mẫu hình chính trị này là tính “chuyên chế tuyệt đối”. Chính yếu tố này đã là nguyên nhân của các cuộc chiến tranh liên tục vì bất cứ một vị vua chuyên chế nào cũng muốn nhân danh “Thiên Mệnh” để tập trung quyền hành vào trong tay. Và cũng chính yếu tố này đã đưa đến sự xuất hiện của mẫu hình quốc gia-nhà nước (nation-

state) sau này.

Sự xuất hiện của cộng đồng các quốc gia-nhà nước tại Âu Châu

Sau khi Hiệp Ước Hòa Bình Westphalia được ký kết thì xã hội Âu Châu xuất hiện như một cộng đồng những quốc gia bình đẳng với những lãnh thổ riêng biệt và với chủ quyền tuyệt đối trong phạm vi lãnh thổ đó. Một số ít luật quốc tế được ban hành để củng cố trật tự mới thành lập. Vì không có một lực lượng bảo vệ hòa bình chung, nên việc giải quyết tranh chấp giữa các quốc gia vẫn còn dựa trên sự ăn thua bằng võ lực. Tuy nhiên về một vài phương diện, quan hệ hợp tác bằng ngoại giao đã đóng góp đáng kể vào việc giảm thiểu những tranh chấp có thể xảy ra.

Sự củng cố trật tự Westphalia không tiến triển một cách đồng đều giữa các vùng Mỹ Châu và Âu Châu không thuộc nền văn minh Tây Phương. Những vùng này thường tiến triển chậm chạp hơn so với những nước trung tâm của nền văn minh đó.

Mẫu hình quốc gia hiện đại và trật tự thế giới mới

Kể từ sau khi Thế Chiến II chấm dứt., mẫu hình quốc gia-nhà nước là đơn vị chính yếu trong sinh hoạt của cộng đồng quốc tế. Với tiến trình phi thực dân hoá và sự sụp đổ của Liên Xô con số quốc gia-nhà nước gia tăng nhanh chóng. Điểm đặc biệt cần lưu ý là phần đông các quốc gia này đã trở thành những nền dân chủ đại nghị và tự do phóng khoáng. Mẫu hình quốc gia-nhà nước tiếp tục gia tăng và người ta ghi nhận có ba đợt sóng dân chủ hóa đã hoàn tất và đợt sóng dân chủ thứ tư đang tiếp tục..

- Đợt thứ nhất bắt đầu từ đầu thế kỷ 19 đến giữa thập niên 1920.
- Đợt thứ hai bắt đầu từ Thế Chiến II đến đầu thập niên 1960.
- Đợt thứ ba bắt đầu từ năm 1979 đến đầu thập niên 1990.

Đợt thứ tư bắt đầu từ thập niên 2010 và còn đang tiếp tục. Đợt sóng dân chủ hóa mới này đã giải phóng một số chế độ độc tài không chủ nghĩa như Tunisia, Ai Cập và Lybia. Chiến tranh giải phóng hiện đang vẫn còn tiếp diễn tại Syria.

Trong thế giới hiện nay, những nguyên tắc và thói quen thực dụng của mẫu hình dân chủ tự do phóng khoáng đều được xây dựng trên căn bản chủ quyền quốc gia của mỗi đơn vị lãnh thổ. Tuy nhiên đối với một thế giới đang hiện đại hóa và toàn cầu hóa với một tốc độ chóng mặt thì sự xuất hiện của một nền chính trị toàn cầu chắc chắn sẽ không còn đòi hỏi nhiều thời gian nữa. Vào lúc này, quốc gia nào cũng cảm thấy cuộc sống của đất nước mình không thể tiếp tục gò bó trong phạm vi lãnh thổ nữa mà bắt buộc phải lan tỏa ra ngoài biên cương, lãnh hải.

Hệ thống hiện tại của các quốc gia-nhà nước có một số nét đặc biệt sau đây cần ghi nhận. Đối với các quốc gia này hiện nay, dân chủ chỉ có trong phạm vi lãnh thổ và không có trong quan hệ giữa các quốc gia.

Họ chỉ ban tư cách công dân cho người trong nước và không nhìn nhận tư cách này đối với những người ngoài nước. Họ rất quan tâm đến tính chính danh (legitimacy) trong phạm vi lãnh thổ nhưng chỉ chú trọng đến lợi ích quốc gia ngoài phạm vi lãnh thổ. Tuy nhiên, sự phân biệt này giờ đây không còn mang tính tuyệt đối nữa vì hiện tượng toàn cầu hóa đang tạo điều kiện thuận lợi và thúc đẩy nhân loại tiến tới một hình thức cai trị chung cho cả địa cầu./.

NGUYỄN CAO QUYỀN
Tháng 8 năm 2013